

TOBİN VERGİSİ VE TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ

Dr. Fatih SARAÇOĞLU*
Özgür ŞAHAN**

I. GİRİŞ

Uluslararası sermaye piyasaları, günümüzde geçmişe göre daha bütünleşmiş ve etkin bir hale gelmiş olup; bu durum, mobil sermayenin daha yüksek oranda vergilendirilmesini zorlaştırmaktadır.

Bir ülkedeki yüksek oranlı vergiler, vergi mükelleflerinin sermayelerini yurt dışına kaçırmalarına ve orada yerleşmelerine neden olabilmektedir. Bu durum, Avrupa Birliği içinde vergi uyumlaştırması çalışmalarının en önemli konulardan biri olup, uyum çalışmalarıyla ilgili öncelikli konulardandır.

Yüksek oranlı vergilerin, mükellefleri, sermayelerini yurt dışına kaçırmaya yönlendirmesi nedeniyle; yüksek marjinal oranlı global vergileri globalleşen dünya ekonomisinde etkin bir biçimde uygulamaya koymak çok zor olmaktadır¹. Sermayenin mobilitesinin giderek artması, diğer bir ifadeyle daha akışkan bir hale gelmesi, hem mali idarelerin işini zorlaştırmakta hem de ülkelerin ekonomik sistemini daha kırılgan bir hale getirmektedir². Sermayenin bu denli hızlı akıyor olması, özellikle gelişmekte olan ülkelerden başlayarak, tüm dünya ekonomisini etkisi altına alan ekonomik krizlerin tetikleyicisi olmaktadır.

Artan sermaye hareketlerinin neden olduğu ekonomik dalgalanmalar ve krizlerin yarattığı olumsuz etkilerin giderilebilmesi için, sermaye hareketlerinin kısıtlanmasına yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu önerilerden biri de

---

* Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Öğretim Görevlisi.

** Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi.

¹ Vito TANZI: "Globalization and the Work of Fiscal Termites", **Finance & Development**, Vol: 38, No: 1, March 2001 (Çeviren: Hüseyin ŞEN: "Globalleşme Ve Vergilemedeki Mali Boşluklar", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:241, Eylül-2001, s. 167).

² Abdulkadir GÖKTAŞ: "Küreselleşme ve Vergi Gelirlerinin Bileşimine Etkileri, Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesi Önerisi – I", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 89, Mayıs – 2000, s. 98.

Tobin Vergisi’dir. Bu çalışmada Tobin Vergisi’nin uygulama biçimi ve alanı incelendikten sonra, verginin lehine ve aleyhine görüşlere değinilecek; son olarak Tobin Vergisi’ne benzer bir verginin Türkiye’de uygulanabilirliği incelenecektir.

II. TOBİN VERGİSİNİN TANIMI, KAPSAMI VE AMACI

A. TANIMI VE KAPSAMI

Küreselleşmenin devletler ve sosyal sınıflar açısından yarattığı sorunları hafifletmek amacıyla yapılan öneriler, sermaye hareketlerinin sınırlandırılması karşısında en azından bu hareketlerin vergilendirilmesi üzerine odaklanmıştır³.

Keynes 1936 yılında, finansal piyasalarda uygulanacak işlem vergilerinin kısa vadeli spekülasyonu engelleme ve uzun vadeli yatırımları teşvik etme konusunda potansiyel rolüne dikkat çekmiştir. Keynes’e göre, hisse senedi piyasasında uygulanacak böyle bir vergi, amacı kısa vadeli alım satım kân elde etmek olanları etkileyecek, temel göstergelere bakarak yatırım yapanları ise etkilemeyecektir. İşlem vergisinin spekülasyonu engelleyici gücü, verginin yıllık kümülatif maliyeti hesaplanarak bulunabilir⁴. James Tobin, spekülatif amaçlı uluslararası sermaye hareketlerinin giderek artmasının neden olduğu finansal ve ekonomik dalgalanmaları önlemek ve ulusal politikaları piyasanın diktatörlüğünden korumak için, dövizlerin çevrilmesini içeren bütün uluslararası kambiyo işlemlerini etkileyecek bir verginin uygulanmasını önermiştir⁵.

Öneri özet olarak, bir para biriminden başka bir para birimine çevrilecek olan paradan yüzde 0.1 ile yüzde 0.5 arasında değişen bir oranda vergi alınması biçimindedir⁶. Söz konusu vergi hem alımda hem de satımda işlemin amacı ne olursa olsun, işlem miktarı üzerine uygulanacak oran kadar tahsil edilecektir.

---

³ Abdulkadir GÖKTAŞ: “Küreselleşme Ve Vergi Gelirlerinin Bileşimine Etkileri, Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesi Önerisi – II”, **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 90, Haziran – 2000, s. 83.

⁴ İstatistiksel olarak, %1 oranında işlem vergisinin yıllık maliyeti her gün işlem yapılması halinde %8000’e, haftalık işlem halinde %180’e, aylık işlem halinde %27’ye ulaşmakta, buna karşılık 10 yıllık bir yatırım periyodunda yıllık efektif vergi oranı %0.2’ye düşmektedir (Celali YILMAZ: “Döviz Kuru İstikrarının Sağlanmasında Vergi Politikasından Yararlanılması: Tobin Vergisi”, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 24, Mayıs - Haziran 2002, (activeline.com/active/arşiv/sayı24/döviz.html).

⁵ Serap DURUSOY: “Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı: 18, Temmuz – 2000, (www.dtm.gov.tr/yayinlar/dergi/18/tem2000).

⁶ Aysel ARIKBOĞA: “Tobin Vergisi Önerisi”, İstanbul Üni. İktisat Fak. Maliye Güncesi, Sayı: 7, Ekim – 2001, (www.istanbul.edu.tr/iktisat/maliye/bulten7/tobinvergesi.html).

Başlangıçta bu verginin sadece cari piyasada uygulanması düşünülmüş, fakat bu piyasada var olan kaçamak yolların çokluğu verginin diğer tüm piyasaları kapsamaması gerektiğini ortaya koymuştur. Tobin’e göre bu vergi, uluslararası alanda bütün ülkelerde aynı oranda alınmalı ve değişik hükümetler tarafından kendi toprakları üzerinde gerçekleşen işlemler hangi döviz cinsinden olursa olsun bütün işlemler için geçerli olmalıdır. Verginin maliyeti aktifin elde tutulma dönemine ters orantılı olduğundan spekülasyonu yavaşlatacaktır. Hesap durumu ne kadar kısa vadeli olursa, vergi maliyeti de otomatik olarak o kadar fazla olacaktır⁷.

B. AMACI

Tobin’in önerisi, spekülasyon maliyetlerini yükseltip, kısa vadeli veya gecelik spekülasyonlardaki kar elde etme olasılığını azaltmak amacıyla uluslararası sermaye hareketleri üzerine yüksek oranda bir işlem vergisi getirilmesidir. Böylece ülke ekonomisine spekülasyon yolu ile verilen zararlar azaltılıp, ülke merkez bankaları ulusal para birimini daha kolay koruyabilecek ve vergi geliri de elde edilebilecektir⁸.

Tobin vergisi gibi bir uygulama ile finansal piyasalardaki aşırı dalgalanmanın engellenmesi konusu finans ve ekonomi literatüründe uzun bir süredir tartışılmaktadır. Bu tartışmalar genel olarak, finansal araçların alım satım işlemlerine vergi getirerek piyasalardaki kısa vadeli ve spekülatif amaçlı işlemlerin engellenmesi ekseninde gelişmektedir. Böyle bir vergi ile yatırımcılar kısa vadeli spekülatif işlemlerden, uzun vadeli yatırımlara doğru yönelerek, ekonomik etkinliği sağlayacak ve ayrıca ülkenin vergi gelirleri artacaktır. Görüşünün öncüsü Keynes’e göre, hisse senedi piyasasında uygulanacak işlem vergisi ile kısa vadeli alım ve satım işlemleri yaparak kazanç sağlamayı amaçlayan spekülatif hareketler etkilenecek ve bu tür işlemlerin hacmi daralacaktır. Ancak, temel göstergelere bakarak gerçek anlamda ve uzun vadeli alım ile yatırım yapmayı hedefleyenler ise bundan etkilenmeyecektir⁹.

Tobin Vergisi’nde temel ve öncelikli amaç kısa dönem spekülatif işlemleri azaltmak olup; böyle bir verginin diğer bir amacı da yine hükümetlerin

---

⁷ Serap DURUSOY: a.g.m.

⁸ Burçak TULAY - Pelin Ataman ERDÖNMEZ: “Küresel Krizlere Yeni Yaklaşımlar”, **Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi**, Sayı: 32, Aralık – 1999, s. 15.

⁹ Bekir Yener YILDIRIM: **Sermaye Piyasalarında İşlem Maliyetleri**, Sermaye Piyasası Kurulu – Piyasa Gözetim Ve Denetim Dairesi, Yeterlilik Etüdü, Ankara, Ekim – 2002, s. 11.

makro ekonomik ve parasal politikadaki etkinliğinin artmasını sağlayarak, vergi yükünü daha adil dağıtabilmesine olanak sağlayacak bir “nefes alma alanı”nın yaratılmasıdır¹⁰. Diğer bir ifadeyle; spekülâtif amaçlı sermaye hareketleri nedeniyle, ulusal döviz kurları ve kur politikası baskı altında olan bir hükümet, ulusal parasının değerini koruyabilmek için faiz ve kur politikalarını yönlendirirken bazı ağır maliyetlere katlanmak zorunda kalmaktadır. Bu durum, ülkeleri istihdam, büyüme ve gelir dağılımı gibi ekonomi politikası amaçlarına ulaşmada olumsuz etkilemektedir. Tobin Vergisi bu anlamda spekülâtif baskıları azaltarak mali sigorta fonksiyonu görmektedir¹¹.

III. TOBİN VERGİSİNİN UYGULAMA BİÇİMİ VE ALANI

Tobin Vergisi herhangi bir paranın başka bir para birimine dönüştürülmesi işlemleri üzerine oldukça düşük oranda bir vergi uygulanmasıdır. Verginin konusu döviz işlemleridir. Kısaca, bir ülkede yapılacak tüm döviz işlemleri üzerinden aynı oranda vergi alınmasıdır. Verginin tam ve etkin bir biçimde uygulanabilmesi için tüm dünya ülkelerince benimsenmesi gerekmektedir¹². Tobin Vergisi sadece Fransa, Şili ve Malezya’da çeşitli biçimlerde uygulanmaktadır. Ayrıca Kanada, İngiltere, ABD, Belçika, İtalya, Arjantin gibi ülkeler ile Dünya Bankası, IMF, OECD, G – 8, G – 20 gibi uluslararası organizasyonlarda çeşitli tarih ve şekillerde Tobin Vergisi’ni gündemlerine almışlardır¹³.

Spekülâtorler döviz alım - satım işlemlerini piyasadaki çok çeşitli türev araçlarıyla yapmaktadır. Türev araçların çeşitliliği, spekülâtorlerin bu araçları kullanarak vergiden kaçınmalarına ve spekülasyon amacıyla piyasaya girmelerine neden olabilmektedir¹⁴. Finansal sistemdeki türev araçlarının çeşitliliği, Tobin Vergisi’nin uygulanacağı işlemlerin kapsamının belirlenmesini zorlaştırmaktadır.

¹⁰ Doğan GÖKBEL: “Uluslararası Bir Vergi: TOBİN Vergisi”, (www.eso-es.net/kurumsal/yazi.asp?82).

¹¹ Hasan SABIR: “Küreselleşme Sürecinde Ekonomik Kriz ve Tobin Vergisi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 170, Kasım – 2002, s. 139.

¹² Nesrin YILDIRIM: “Finansal Piyasaların Yeniden Düzenlenmesi: TOBİN Vergisi”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Sayı: 37, Nisan – 2002, s. 85 - 86.

¹³ Zeynep ARIKAN - Hatice YURTSEVER: “Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesine İlişkin Bir Öneri: Tobin Vergisi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 189, Haziran – 2004, s. 131 – 132.

¹⁴ Celali YILMAZ: a.g.m., (activeline.com/active/arşiv/sayı24/döviz.html).

Tobin Vergisi’nin zararlı olabileceği bir başka konu da, ticari işlemlerin maliyetlerini artırabilecek olmasıdır. Bu nedenle ticari amaçlı döviz işlemlerinin spekülâtif amaçlı işlemlerden ayrıştırılması gerekmektedir. Bu tarz işlemlerin vergiden istisna tutulması yoluna gidilebilir¹⁵.

IV. TOBIN VERGİSİNİN LEHİNDE VE ALEYHİNDEKİ GÖRÜŞLER

Tobin Vergisi lehinde ve aleyhindeki görüşler, verginin global anlamdaki etkilerinden çok ulusal bazda yaratacağı etkilere dikkat çekmektedir. Tobin Vergisi’nin uluslararası bir vergi olarak uygulanması gerektiğini belirterek, 1999 yılında parlamentosunda kabul eden ilk ülke Kanada’dır¹⁶. Tobin Vergisi, spekülasyonu caydırma etkisi, gelir sağlama fonksiyonu, mali tampon fonksiyonu ve işlem vadelerinin uzamasını sağlaması açısından savunulan bir vergidir.

i. Spekülasyonu Caydırma Etkisi: Yıllık efektif oranlara dönüştürüldüğünde, kısa vadeli döviz alım - satımları üzerine konulacak düşük oranlı bir verginin spekülasyonu caydırma etkisi çok büyük olabilecektir. Örneğin, vergi oranının %0,001 olması durumunda 1000 \$’lık bir işlem üzerinden 1 cent vergi alınacaktır. Bu durumda dahi spekülâtif amaçlı sermaye hareketlerinin hacminin düşeceği öngörülmektedir¹⁷.

ii. Gelir Sağlama Fonksiyonu: Tobin Vergisi çok düşük oranlarda uygulanırsa bile önemli büyüklükte bir vergi hasılatı sağlayacaktır¹⁸. Ancak sağlanacak bu gelirin ne şekilde kullanılacağı ve dağıtımının nasıl yapılacağı hususu tartışılmaktadır. Bu konudaki en somut öneri Kopenhag’daki Birleşmiş Milletler Sosyal İşler Zirvesi’nde UNDP tarafından ileri sürülmüştür. UNDP %0,05 oranındaki bir verginin ortalama olarak yıllık 100 milyar \$’lık bir gelir sağlayacağını ve bu gelirin işsizlik ve fakirlikle savaş için kullanılabileceğini belirtmiştir¹⁹. Aşağıdaki tabloda değişik vergi oranlarında yıllık olarak ortalama ne kadar vergi hasılatı sağlanabileceği tahmini olarak gösterilmektedir.

---

¹⁵ Yusuf KILDİŞ: “Menkul Kıymet İşlem Vergisi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 179, Ağustos – 2003, s. 200.

¹⁶ Yusuf KILDİŞ: a.g.m., s. 198.

¹⁷ Nesrin YILDIRIM: a.g.m., s. 86.

¹⁸ Hasan SABİR: a.g.m., s. 139.

¹⁹ Nesrin YILDIRIM: a.g.m., s. 87.

Vergilenebilir döviz işlemi	Yıllık vergi hasılatı (milyar \$)		
	%1 vergi oranı	%0,5 vergi oranı	% 0,1 vergi oranı
2 trilyon \$ 240 işlem günü = 480 trilyon \$	480	240	48
- % 20 vergi istisnası (480 - 96) = 384 trilyon \$			
- % 20 vergi kaçağı (384 - 96) = 288 trilyon \$			
- % 50 işlem hacmi kaybı (288 - 240) = 48 trilyon \$			
= 48 trilyon \$ efektif vergi tabanı			

Kaynak: Celali Yılmaz; a.g.m., actiyeline.com/active/arşiv/sayı24/döviz.html’den alınarak tarafımızdan derlenmiştir. Dünya finans piyasalarında döviz üzerinden yaklaşık olarak günde 2 trilyon \$’lık işlem hacmi gerçekleşmektedir. Hesaplamalar buna göre yapılmıştır.

iii. Mali Tampon (Fiscal Buffer) Fonksiyonu: Tobin Vergisi’nin ulusal hükümetlerin para politikalarını uygularken döviz kuru değişikliklerine olan bağımlılıklarını azaltacağı belirtilebilir. Dolayısıyla ülkeler ulusal ekonomi politikalarını belirlerken ve uygularken daha bağımsız kararlar alabilecekler ve uygulayabileceklerdir. Bu durum, esasen spekülasyonun azaltılmasının dolaylı bir sonucu niteliğindedir²⁰.

iv. Kısa Vadeli İşlemlerin Maliyetlerini Artırarak İşlem Vadelerinin Uzamasını Sağlamak: Tobin Vergisi uygulandığında kısa vadeli işlemlerin maliyetlerinin artmasıyla birlikte risklerinin de artıyor olması, bu tarz fonların daha uzun vadeli yatırımlara yönelerek reel sektöre olan katkılarının artmasını sağlayacaktır. Tobin Vergisi’ni destekleyen bir başka görüş de, vergi uygulamasının iki aşamalı olması ile ilgilidir. “Spahn açılımı” olarak adlandırılan görüş; istikrarın olduğu dönem ile dalgalanmaların arttığı dönemlerde uygulanan vergi oranlarının farklı olmasını veya ek bir vergi alınmasını önermektedir. Spekülatif giriş ve çıkışların artmaya başladığı dönemlerde bu uygulama ile vergi oranı artırılarak sermaye çıkışlarının yaratacağı olumsuz etki en aza indirilebilecektir²¹.

²⁰ Celali YILMAZ: a.g.m.

²¹ Paul Bernard SPAHN: “The Tobin Tax and Exchange Rate Stability”, **Finance & Development**, June – 1996, s. 26.

v. Vergide Eşitlik ve Vergide Adalet İlkelerinin Sağlanması:

Verginin büyük bölümünün yüksek gelirli bireylerin sermaye üzerinden elde ettikleri gelirlerinden alınması ve verginin artan oranlı yapısının sağlayacağı etkiler, vergide adalet ve eşitlik ilkelerinin sağlanmasında önemli bir fonksiyon görmektedir. Ayrıca, çok uluslu şirketlerin vergi dışı kalan bir çok işlemi için de, uluslararası kurumlar vergisi tabanının oluşturulmasında önemli bir işlev görebileceği ileri sürülmektedir²².

Tobin Vergisi’nin lehine olan görüşlerin yanı sıra, böyle bir verginin spekülatif amaçlı sermaye hareketlerini engelleyemeyeceği, uygulamada çeşitli sorunlar doğurabileceği, vergi oranının belirsiz olduğu, mali egemenlik sorununa ve politik sorunlara neden olabileceği gibi aleyhine görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşler kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir.

i. Tobin Vergisi Spekülatif Amaçlı Sermaye Hareketlerini

Engellemez: IMF’in yaptığı bir çalışmaya göre bu verginin finansal piyasalardaki dalgalanmayı azalttığını gösteren çok az sayıda bulgu vardır. Yani bu tür bir vergi spekülatif amaçlı sermaye hareketlerini engelleyememektedir. Ayrıca böyle bir verginin dünya çapında uygulanamaması, verginin başarı şansını azaltmaktadır²³.

ii. Tobin Vergisi’nin Çeşitli Uygulama Sorunları Vardır: Verginin kaçakçılığı ve vergiden kaçınma nedeniyle böyle bir verginin uygulanmasında sorunlar çıkabilmektedir. Örneğin, Tobin Vergisi gibi bir vergi dünya ölçeğinde uygulanmaz ise, bu tür işlemler vergi dışı bölgelere kayabilecektir²⁴.

iii. Kesin Bir Vergi Oranı Belirlenemez: Verginin tüm türev işlemleri kapsamı gerektiğinden, kesin bir vergi oranı belirlemek zordur. Vergi oranlarının kesin olarak belirlenmesi sorunlara neden olacaktır. Yüksek oran belirlenmesi halinde finansal piyasaların daralmasına ya da daha büyük vergi kaçınma çabalarına neden olabilecek; düşük oranda uygulanması halinde ise spekülatif hareketler üzerindeki caydırıcı etkisi düşük olacaktır²⁵.

iv. Mali Egemenlik Sorunu: Vergi ulusal sınırlar içinde değil de uluslararası bir uygulamaya konu olursa egemenlik tartışmalarına neden olabilir. Tobin Vergisi temelde, verginin uygulamaya sokulması ile karşılaşılacak

²² Hale BALSEVEN: “Dünya Uygulamalarında ve Türkiye’de Finansal Piyasalardaki İşlem Vergileri”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 265, Eylül – 2003, s. 174.

²³ Janet G. STOTSKY: “Why a Two – Tier Tobin Tax Want Work”, **Finance & Development**, June – 1996, s. 28 – 29.

²⁴ Şükür KIZILOĞLU – Mustafa DURMUŞ: “Ekonomik Krizler Ve Kamu Maliyesi”, **Kriz Ve IMF Politikaları**, Editör: Ömer Faruk ÇOLAK; Alkım Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 138.

²⁵ Aysel ARIKBOĞA : a.g.m.

teknik problemlerden çok, verginin uygulanmasına karşı doğan direncin yaratacağı politik kaygılar nedeniyle eleştirilmektedir. Bu konudaki en önemli engellerden biri de dünya çapında finans sektörünün vergilendirilmeye karşı gösterdiği tepkidir²⁶.

v. Politik Sorun: Tobin Vergisi’nin konusu döviz işlemleridir. Dünyada günlük ortalama 2 trilyon \$’lık döviz işlemi yapılmaktadır. Bu işlemlerin sadece %86’sı dokuz ülkede (sırasıyla; İngiltere, ABD, Japonya, Singapur, İsviçre, Hong Kong, Almanya, Fransa, Avustralya) gerçekleşmektedir. Böyle bir uygulama, üzerine vergi konulan işlemlerin hacmini daraltabileceğinden, bu tür işlemlerin çok büyük miktarda yapıldığı ülkeler vergiye karşı direnmektedirler²⁷.

V. TOBİN VERGİSİ’NİN TÜRKİYE’DE UYGULANABİLİRLİĞİ

Türkiye yakın zamanda yaşadığı krizler ile finansal piyasalarının ne kadar kırılgan olduğunu bir kez daha göstermiştir. Özellikle 1980 sonrası finansal liberizasyon politikalarıyla dışa açılımını hızlandıran Türkiye’nin 1989 yılında sermaye hareketlerini serbest bırakması ile birlikte izlediği sıcak para politikası kırılganlığı artırmıştır. Çünkü sıcak parayı çekebilmek için yüksek faiz – düşük kur politikaları uygulanarak kur – faiz arbitrajı yaratılmıştır. Düşük kur ise sürekli olarak cari açık ve buna bağlı olarak ödemeler dengesi sorununu oluşturmuştur. Bu dönemde süreklilik arz eden cari açık ile oluşan ödemeler dengesi sorunu ve buna bağlı olarak artan dış borç stoku, ekonomide tıkanmalar ve sermaye kaçıışı ile başlayıp devalüasyonla son bulan krizleri istikrarlı bir hale getirmiştir.

Türkiye’de sermaye hareketleri cari açık ve devalüasyona neden olarak finansal piyasalarda krize yol açmaktadır. Dolayısıyla, sermaye hareketleri bir şekilde denetlenmeli ve çıkışı engellenmeli ya da çıkışlardaki etkiler hafifletilmelidir. Sermaye hareketlerinin kontrolü ile döviz kuru ve faiz oranları üzerindeki baskı azalacağından, hem cari açık problemi hafifleyecek, hem de yüksek reel faizin nedeni ve sonucu olan kamu dengesizliği gidenilebilecektir. Bu amaçla Tobin Vergisi Türkiye için bir çözüm olabilir; ancak, uygulamanın faydaları yanında bir takım zararları da olabilir. Örneğin, sermaye girişini ters yönde etkileyebilir. Çünkü böyle bir vergi, risk maliyetini artırmakta ve bu tür işlemlerden elde edilen karı daraltmaktadır. Ancak spekülasyon amaçlı sermaye girişinin azalması nedeniyle kurun istikrarlı bir yapıya oturması ve kriz riskinin azalması; uzun vadeli doğrudan sermaye girişini teşvik edebilir.

²⁶ Aysel ARIKBOĞA : a.g.m.

²⁷ Hasan SABİR: a.g.m., s. 140.

Tobin Vergisi’ne benzer bir verginin Türkiye’de halen uygulanmakta olduğu belirtilebilir. Şöyle ki, 1984’de büyük kısmı iptal edilen Gider Vergileri Kanunu’nun halen yürürlükte olan maddelerine göre, döviz alım satımları üzerinden %0,1 oranında Kambiyo Muameleleri Vergisi alınmaktadır. Ülkemizde kayıt dışı işlemlerin boyutu ve parasal hareketlerin iz bırakmadan takibinin kolaylığı dikkate alındığında, bu vergiden sağlanan yıllık hasılatın vergi potansiyelinin çok altında kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla, vergi potansiyelini tam olarak kavrayamayan ve beklenen vergi hasılatını yaratmaktan uzak olan Kambiyo Muameleleri Vergisi’nin, Tobin Vergisi’nin alternatifi olamayacağı görülmektedir.

Türkiye’de aşırı dalgalı olan İMKB’deki işlemler üzerine de düşük oranlı bir işlem vergisi getirilmesi tartışılmış; ancak, böyle bir vergi yürürlüğe konulamamıştır²⁸.

Türkiye’de uygulanabilecek bir Tobin Vergisi aşağıda belirtilen özellikleri taşımaktadır;

- Vergi, sadece sermaye çıkışlarından alınmalı, sermayenin yurt içine girişinden alınmamalıdır. Ayrıca vergi kısa vadeli işlemlerden alınmalı ve belli bir süre yurt içindeki bir finansal araca bağlanan sermaye vergiden istisna tutulmalıdır. Nitekim benzeri bir uygulama Malezya tarafından 1997 Asya Krizi sırasında kısa bir süre için uygulanmış ve başarı elde edilmiştir (böyle bir verginin uzun dönem uygulanmasının ne tür bir etki yaratacağı tam olarak bilinmemektedir)²⁹.
- Vergi bütün işlemleri kapsamalıdır. Her türlü türev işlem vergi kapsamına alınmalıdır.
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımları vergiden istisna tutulmalı veya oran %0 olmalıdır.
- Spekülatif amaçlı yatırımlar için süreye göre değişen oranlar uygulanmalıdır (Örneğin; 6 aya kadar olan portföy yatırımları için %0,1, 6 aydan uzun portföy yatırımları için %0,05, bir yıldan daha uzun portföy yatırımları için %0,02 ve 18 aydan daha uzun portföy

---

²⁸ Celali YILMAZ: a.g.m.

²⁹ Hüseyin ŞEN - Abdullah KESKİN - Ersan ÖZ: “Tobin Vergisi Spekülatif Amaçlı Sermaye Hareketlerini Önlemede Bir Çözüm Olabilir mi?”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 190, Temmuz – 2004, s. 106.

yatırımları için %0 şeklinde). Bu sayede, spekülâtif amaçlı kısa vadeli yabancı sermaye cezalandırılırken, uzun vadeli yatırımlar teşvik edilmiş olmaktadır. Bu tür bir uygulama denetim açısından da kolaylık sağlar. Çünkü daha az vergi ödemeyi amaçlayan yabancı sermaye, ülkedeki kalış süresini ispatlamak isteyeceğinden giriş ve çıkış tarihleri ile ilgili belge düzenine dikkat edecektir.

- Spekülâtif amaçlı yatırımlar için düşünülebilecek bir diğer yöntem 1991 yılında Şili’de uygulanan, belirli süreler için bankalarda zorunlu karşılık bulundurulması zorunluluğudur³⁰.
- Ayrıca Bakanlar Kuruluna vergi oranlarını belli bir oranda artırma ya da azaltma yetkisi verilebilir. Anayasamızın 73. maddesinde verilen yetki bu vergi için de uygulanabilmelidir. Böylelikle oluşabilecek bir dalgalanmada sermaye çıkışının engellenmesi için anında müdahale edilebilir. Yurtiçi ve yurt dışı bankalar arası döviz işlemlerini denetleyecek bir bilgi işlem ağı kurulmalı ve TCMB veya BDDK gibi bir organa tam yetki verilerek denetim sağlanmalıdır. Bu sayede yurda giriş yapan yabancı sermayenin yurt içinde ne kadar kaldığı takip edilebilir.
- Elde edilen vergi geliri kamu bütçesi dışında ayrı bir fonda toplanarak TCMB’nin rezervlerine eklenmeli ve kurun istikrarı için kullanılmalıdır. Bu sayede uluslararası kuruluşlar (WB, IMF gibi) ile diğer ülkelerin böyle bir vergi uygulaması nedeniyle doğabilecek tepkileri kısmen de olsa önlenir.

Belirtilen çerçevede uygulanacak bir vergi, uluslararası bir uygulama içermese bile, başarı şansı yüksek olabilir. Çünkü kısa vadeli işlemlerin doğrudan sermaye girişinden ayrılarak vergilendirilmesi doğrudan sermaye girişini olumsuz etkilemeyeceği gibi, kurun istikrara kavuşması ve kriz riskinin azalması, doğrudan sermaye girişinde olumlu bir etki yaratabilecektir.

VI. SONUÇ

1990’lı yıllarda yaşanan krizler, Tobin’in ileri sürdüğü ve adının verildiği sermaye hareketlerine yönelik global bir vergi uygulamasını yeniden gündeme getirmiştir. Vergi, genel olarak spekülâtif amaçlı sermaye hareketlerinin maliyetini

³⁰ Hüseyin ŞEN - Abdullah KESKİN - Ersan ÖZ: a.g.e., s. 107.

artırdığı ve caydınıcı bir etki yarattığı için, bu tür işlemlerin neden olduğu dalgalanmaların önüne geçileceği ileri sürülmektedir. Ancak verginin tüm dünyada aynı biçimde ve oranda uygulanması, oranının belirlenmesi, vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınma gibi bazı teknik güçlüklerinin yanı sıra, ulusal egemenlik ve finans piyasalarına hakim ülkelerin karşı çıkmaları gibi politik güçlükleri de bulunmaktadır.

Böyle bir verginin Türkiye’de uygulanabilirliği tartışılmalıdır. Ancak son yıllarda yaşanan krizler Ülkemizdeki finansal piyasaların ne kadar kırılgan olduğunu ve bu tarz sermaye hareketlerinin ülke ekonomisine ne kadar büyük zararlar verdiğini göstermektedir. Dolayısıyla Tobin Vergisi’nin Türkiye’de piyasa şartlarına göre ve uluslararası alanda tepki çekmeyecek bir biçimde uygulanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- ARIKAN, Zeynep – YURTSEVER, Hatice: “Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesine İlişkin Bir Öneri: Tobin Vergisi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 189, Haziran – 2004.
- ARIKBOĞA, Aysel: “Tobin Vergisi Önerisi”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Güncesi**, Sayı: 7, Ekim – 2001, (www.istanbul.edu.tr/iktisat/maliye/bulten7/tobinvergesi.html).
- BALSEVEN, Hale: “Dünya Uygulamalarında ve Türkiye’de Finansal Piyasalardaki İşlem Vergileri”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 265, Eylül – 2003.
- DURUSOY, Serap: “Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı: 18, Temmuz – 2000, (www.dtm.gov.tr/yayinlar/dergi/18/tem2000).
- GÖKBEL, Doğan: “Uluslararası Bir Vergi: TOBİN Vergisi”, (www.eso-es.net/kurumsal/yazi.asp?82).
- GÖKTAŞ, Abdulkadir: “Küreselleşme Ve Vergi Gelirlerinin Bileşimine Etkileri, Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesi Önerisi – I”, **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 89, Mayıs – 2000.

- GÖKTAŞ, Abdulkadir: “Küreselleşme Ve Vergi Gelirlerinin Bileşimine Etkileri, Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesi Önerisi – II”, **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 90, Haziran – 2000.
- KILDİŞ, Yusuf: “Menkul Kıymet İşlem Vergisi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 179, Ağustos – 2003.
- KIZILOT, Şükrü – DURMUŞ, Mustafa: “Ekonomik Krizler Ve Kamu Maliyesi”, **Kriz Ve IMF Politikaları**, Editör: Ömer Faruk Çolak, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2002.
- SABIR, Hasan: “Küreselleşme Sürecinde Ekonomik Kriz ve Tobin Vergisi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 170, Kasım – 2002.
- ŞEN, Hüseyin – KESKİN, Abdullah – ÖZ, Ersan: “Tobin Vergisi Spekülatif Amaçlı Sermaye Hareketlerini Önlemede Bir Çözüm Olabilir mi?”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 190, Temmuz – 2004.
- SPAHN, Paul Bernard.: “The Tobin Tax and Exchange Rate Stability”, **Finance & Development**, June – 1996.
- STOTSKY, Janet G.: “Why a Two – Tier Tobin Tax Want Work”, **Finance & Development**, June – 1996.
- TANZI, Vito: ”Globalization and the Work of Fiscal Termites”, **Finance & Development**, Vol:38, No:1, March 2001 (Çeviren: Hüseyin ŞEN: “Globalleşme ve Vergilemedeki Mali Boşluklar”, Vergi Dünyası, Sayı:241, Eylül - 2001).
- TULAY, Burçak – ERDÖNMEZ, Pelin Ataman: “Küresel Krizlere Yeni Yaklaşımlar”, **Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi**, Sayı: 32, Aralık – 1999.
- YILDIRIM, Bekir Yener: **Sermaye Piyasalarında İşlem Maliyetleri**, Sermaye Piyasası Kurulu – Piyasa Gözetim Ve Denetim Dairesi, Yeterlilik Etüdü, Ankara, Ekim – 2002.
- YILDIRIM, Nesrin: “Finansal Piyasaların Yeniden Düzenlenmesi: TOBİN Vergisi”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Sayı: 37, Nisan – 2002.
- YILMAZ, Celali: “Döviz Kuru İstikrarının Sağlanmasında Vergi Politikasından Yararlanılması: Tobin Vergisi”, **Active, Bankacılık ve Finans Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 24, Mayıs - Haziran 2002, (www.acyline.com/active/arşiv/sayi24/döviz.html).